

การศึกษาเชิงวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระ
กับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

An Analytical Study of the Phra Annakondhanna Thera and
Phra Mahapajapati Theri

ณัฐทิพย์ ตนุพันธ์

Natthip Tanupan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakornsridhammaraj Campus

E-Mail: natthip.2560@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักธรรมที่นำไปสู่การบรรลุธรรม 2) เพื่อศึกษาประวัติและการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี 3) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระและพระมหาปชาบดีโคตมี

ผลการวิจัยพบว่า:

1) แนวคิดและหลักธรรมที่นำไปสู่การบรรลุธรรม การบรรลุธรรมจะบังเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าหากไม่มีองค์ความรู้ในหลักธรรม ซึ่งเป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เพื่อความหลุดพ้น เป็นไปเพื่อดับกิเลส ออกจากกองทุกข์และต้องเป็นผู้ที่มีใจเป็นหนึ่ง มีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นประธาน มีจิตที่ตั้งมั่น เหนือสิ่งอื่นใด

2) ประวัติและการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

3) การเปรียบเทียบการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

คำสำคัญ: การบรรลุธรรม, สัจธรรม

Abstract

The objectives of this qualitative research were to 1) study concept and Dhammic principle leading to the Aññākaṇḍañña Thera's and Mahāpajāpatī

Gotamī Therī's attainment, to 2) study their attainment and to 3) analyze and compare their attainment according to their dhammic principle.

Findings were as follows:

1) With regard to concept and dhammic principles, the realization cannot be attained without the body of knowledge in dhammic principles which are qualities contributing to enlightenment, for liberation from suffering, for cessation of defilements and one's mind must be in one-pointedness and steady state.

2) Pertaining to Aññākaṇḍakā Thera's and Mahāpajāpatī Gotamī

3) Comparison of the two disciples' attainment

Keywords: Enlightenment, Truth

1. บทนำ

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ เพราะหลักธรรมคำสอนได้ถูกรวบรวมไว้ในคัมภีร์ที่มีชื่อว่า พระไตรปิฎก เป็นหลักธรรมคำสอนที่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ความพ้นทุกข์หรือความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายได้แก่ โภคะ โทสะ และโมหะ เป็นต้น มนุษย์สามารถปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมสูงสุดอันไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตโต), 2557: 611)

หลักธรรม คือ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำมาใช้ปฏิบัติมีอยู่อย่างมากมายถึง 84,000 พระธรรมชั้นนี้ เพื่อให้เหมาะสมแก่อุปนิสัยใจคอจรตฐานะหรือระดับสติปัญญาของผู้ปฏิบัติ ซึ่งหลักธรรมแต่ละข้อสามารถเชื่อมโยงกันได้อย่างดีหลักธรรมที่เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ คือ สติปัฏฐาน 4 สัมมัตถาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรค 8 เป็นธรรมที่มีความสำคัญมากเพราะเป็นเครื่องมืออันเป็นเหตุแห่งการตัดกิเลสแล้วก้าวสู่การบรรลุมรรคผลนิพพานด้วยปัญญาเพื่อการดับทุกข์ที่แท้จริง

การบรรลุธรรม จะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องมีกระบวนการของการศึกษาในตัวบุคคล เริ่มต้นและดำเนินไปได้โดยอาศัยเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น สภาพแวดล้อมอิทธิพลจากภายนอกซึ่งเป็นแรงผลักดันหรือเป็นปัจจัยก่อตัวถ้าได้รับการถ่ายทอด คำแนะนำ การชักจูงเกิดการเรียนรู้จากแหล่งความรู้ใด ๆ เกิดองค์ความรู้ มีแนวความคิดที่ถูกต้องรู้จักการเลือกสรร รู้จักการสังเกตมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี ทั้งทางสังคมโลกและมีมุมมองในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิอันเป็นหนทางที่ถูกต้อง อยู่ในอริยมรรคมีองค์แปด ประการหนึ่ง

สรุป แหล่งเบื้องต้นของการศึกษาเรียกว่า ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิมี 2 อย่าง (ม.ม. (ไทย) 12/452/491) ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิมี 2 ประการ คือ

1. โปรโตโฆสะ (ม.ม. (ไทย) 12/15-17/18) การได้สดับจากบุคคลอื่น (โปรโตโฆสะในที่นี้หมายถึง การฟังธรรมเป็นที่สบายเหมาะสมแก่ตน เช่น พระสารีบุตรเถระได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิเถระว่า ‘ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ...’) แปลว่า เสียงจากผู้อื่นหรือเสียงบอกจากผู้อื่น ได้แก่การรับถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เพื่อนที่คบหาหนังสือสื่อมวลชนและวัฒนธรรมซึ่งให้ข่าวสารที่ถูกต้องสั่งสอน อบรม แนะนำชักจูงไปในทางที่ดีงาม

2. โยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำไว้ในใจโดยถูกอุบาย โดยถูกทางกล่าวคือ การนึก การน้อมนึก การผูกใจ การใส่ใจ การทำไว้ในใจในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าไม่เที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นทุกข์ ในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอนัตตาหรือโดยสัจจานุโลมิกญาณ

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา ยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบการบรรลุธรรมของพุทธสาวกและพุทธสาวิกาในสมัยพุทธกาล ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการบรรลุธรรมของพุทธสาวกและพุทธสาวิกา คือ พระอัญญาโกณฑัญญเถระและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี เนื่องจากทั้งสองท่านเป็นปฐมพระภิกษุและปฐมพระภิกษุณีผู้บรรลุธรรม โดยศึกษาประวัติความเป็นมาวิเคราะห์หลักธรรมและวิธีการนำไปสู่การบรรลุธรรม ซึ่งจะช่วยให้ทราบแนวทางการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมของพุทธสาวก-พุทธสาวิกาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักธรรมที่นำไปสู่การบรรลุธรรม
2. เพื่อศึกษาประวัติและการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี
3. เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

“การศึกษาเชิงวิเคราะห์การบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญเถระกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยดำเนินการศึกษาตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

- 1.1 เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถา
- 1.2 เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร และสิ่งพิมพ์ทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

2. ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ชีวประวัติของพระอัญญาโกณฑัญญะกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ความสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า และบทบาทของพระอัญญาโกณฑัญญะกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และตำราทางพระพุทธศาสนา อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. ศึกษาข้อมูล ถอดความ และวิเคราะห์เนื้อหาตามกรอบแนวคิดในการวิจัยที่กำหนดดังนี้

3.1 ชีวประวัติของพระอัญญาโกณฑัญญะกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

3.2 ความสัมพันธ์ของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ที่มีต่อพระพุทธเจ้า

3.3 การบรรลุนิพพานของพระอัญญาโกณฑัญญะกับพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

4. เรียบเรียงข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยเป็นข้อความเชิงพรรณนา

4. ผลการวิจัย

1. แนวคิดและหลักธรรมที่นำไปสู่การบรรลุนิพพานของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

ผู้วิจัยมีแนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมที่นำไปสู่การบรรลุนิพพานของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ดังนี้

การบรรลุนิพพานจักเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติธรรมได้ ผู้ปฏิบัติธรรมต้องเป็นผู้ที่มีอวัยวะสมบูรณ์ทั้งกายและใจ มีอวัยวะครบ 32 ประการ มีความศรัทธา มีจิตแห่งเป็นผู้ให้ ได้สั่งสมทานบารมี ซึ่งอยู่ในฐานบารมี 10 ทศ สำรวมในอายตนะ มีความเพียรแห่งตน คือ เพียรระงับไม่ให้บาปเกิดขึ้นในตน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างกุศลให้เกิดขึ้นในตน และเพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นและไม่ให้เสื่อมไป ซึ่งหลักธรรมนี้อยู่ในหัวข้อสัมมปปธาน 4 ผู้ที่จะบรรลุนิพพานได้นั้นต้องน้อมนำหลักธรรมแห่ง อิทธิบาท 4 โภชณังค์ 7 ซึ่งเป็นหลักธรรมในโพธิปักขิยธรรม 37 มาปฏิบัติในตนด้วยความโยนิโสมนสิการและต้องเป็นสมณเพศจึงสามารถที่จะบรรลุนิพพานจนถึงขั้นพระอรหันต์ซึ่งนิพพานได้

การบรรลุนิพพานจะบังเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าหากไม่มีองค์ความรู้ในหลักธรรม ซึ่งเป็นองค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ เพื่อความหลุดพ้น เป็นไปเพื่อดับกิเลส ออกจากกองทุกข์และต้องเป็นผู้ที่มีใจเป็นหนึ่ง มีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นประธาน มีจิตที่ตั้งมั่น เหนือสิ่งอื่นใด

2. ประวัติและการบรรลุนิพพานของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

การที่ท่านได้ฟังธรรมในเรื่อง ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงดำหนิหนทางปฏิบัติอันไร้ประโยชน์ 2 ทาง ที่บรรพชิตไม่ควรเสพ ทางแรก คือ กามสุขัลลิกานุโยค ทำให้เข้าใจได้ว่าการที่จะพ้นทุกข์ได้นั้น ผู้นั้นต้องไม่ยึดติดอยู่กับความต้องการ และความอยากที่เกินพอ พระอัญญาโกณฑัญญะ จึงลดอัตตาของตนเองลงได้ เมื่อได้ฟังทางที่สอง คือ อตถกิลมณานุโยค ทำให้เกิดความเข้าใจได้ว่าสิ่งที่ตนเองกระทำอยู่นั้น เช่น การทรมานตนเองอย่างเกินพอดี ไม่ใช่หนทางที่จะพ้นทุกข์ไปได้ แต่กลับจะสร้างความทุกข์ทรมานให้กับตนเองทั้งทางร่างกายและจิตใจของเองมียิ่งขึ้น พระอัญญาโกณฑัญญะเมื่อได้ฟังดังนั้น ทำให้เกิดปัญญาในการคิดพิจารณาถึงสิ่งนั้น ขณะเดียวกันนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสชี้แนะวิธีปฏิบัติแบบ “มัชฌิมาปฏิปทา” คือ การปฏิบัติแบบทางสายกลาง ทำให้ท่านมีดวงตาเห็นธรรม คือ การเข้าใจหลักธรรมคำสอนอย่างแจ่มแจ้ง ทำให้ละสังโยชน 3 เบื้องต่ำ ลงได้คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส

สักกายทิฏฐิ หมายถึง มีความเห็นว่าร่างกายนี้เป็นของเรา มีความยึดมั่นถือมั่นถือตัวตน พระอัญญาโกณฑัญญะได้พิจารณาว่า สิ่งที่เป็นรูปกายของตัวนั้น ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนอย่างแท้จริง ทำให้ไม่ยึดติดอยู่กับการทรมานร่างกาย ไม่ยึดติดอยู่กับความเป็นพราหมณ์

วิจิกิจฉา หมายถึง มีความสงสัยในคุณของพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระอัญญาโกณฑัญญะ มีความเชื่อที่มั่นคงว่าเจ้าชายสิทธัตถะนั้นต้องเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นศาสดาเอกของโลก อย่างแน่นอนดูได้จากการที่พระอัญญาโกณฑัญญะตามไปศึกษากับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อครั้งที่พระองค์ออกผนวช และเมื่อพระสัมมาสัมพุทธะแสดงธรรมให้ฟังก็ละความลังเลสงสัย ไม่แน่ใจลงได้

สีลัพพตปรามาส หมายถึง ความถือมั่นศีลพรต โดยสักว่าทำตาม ๆ กันไปอย่างมงาย เห็นว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้เพียงด้วยศีลและวัตร หรือนำศีลและวัตรไปใช้เพื่อเหตุผลอื่น ไม่ใช่เพื่อเป็นปัจจัยแก่การสิ้นกิเลส เช่น การถือศีลเพื่อเอาไว้มข่มไว้ค่าคนอื่น การถือศีลเพราะอยากได้ลาภสักการะ เป็นต้น ซึ่งรวมถึงความเชื่อถือในพิธีกรรมที่มงายด้วย

พระอัญญาโกณฑัญญะได้เห็นแล้วว่า การทรมานตนเองนั้น มันเป็นการสร้างทุกข์ให้เกิดแก่ตนเองมากกว่า จึงทำให้เปลี่ยนไปหาเส้นทางอื่นในการที่จะทำให้หลุดพ้นได้โดยการพิจารณาด้วยสติปัญญา ไม่ได้เชื่อตาม ๆ กันมาเท่านั้น

เมื่อพระอัญญาโกณฑัญญะ ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ได้ขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งการบวชทำให้ท่านมีโอกาสได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างจริงจัง หลังจากนั้นก็ศึกษา พระธรรมกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้สดับฟังพระสัมมาสัมพุทธะทรงแสดงธรรมเทศนาในเรื่อง อนันตลักขณสูตร

พระอัญญาโกณฑัญญะได้สดับฟังธรรมครั้งถัดมา ทำให้ท่านเกิดปัญญาเนื่องจากท่านได้บรรลุขั้นพระโสดาบันแล้ว ดังนั้นการฟังธรรมครั้งต่อมาจึงฟังด้วยความมีสติ ปัญญา และสมาธิ ทำให้ท่านสามารถไตร่ตรองธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธะทรงแสดงธรรมเกี่ยวกับรูป เวทนา

สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน ซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ไม่ควรที่จะเห็นโดยสำคัญด้วย ตัณหา มานะ ทิฏฐิว่า นั้นเป็นของเรา นั้นเป็นเรา นั้นเป็นตัวตนของเรา

พระอัญญาโกณฑัญญะฟังธรรมนั้นแล้ว ทำให้ท่านเห็นว่า การยึดติดอยู่กับตัวตน นั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และเป็นทุกข์นั้น ก็ทำให้ความยึดติดความอยากต่างๆ เบาบางลงทำให้ ท่านบรรลุธรรมในระดับพระสกทาคามี เมื่อฟังธรรมต่อไปก็ทำให้ท่านไม่ยึดติดอยู่กับการมีความสุขในการได้ปฏิบัติธรรมทำให้ท่านบรรลุธรรมในระดับพระอนาคามี และเมื่อฟังจนจบ พระอัญญาโกณฑัญญะ ก็ได้รู้ว่าการยึดความสุขในการทำมานั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง การหลงเพลินกับอารมณ์ที่เป็นสุขในการเข้ามานั้นไม่ถูกต้อง การไม่สำคัญตนเองว่าเป็นผู้ที่เหนือกว่าผู้อื่น และเข้าใจถึงหลักของธรรมชาติที่แท้จริง จึงทำให้พระอัญญาโกณฑัญญะได้บรรลุเป็นพระ อริยะพร้อมกับพระภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้ง 4 พร้อมกัน

ประวัติและการบรรลุธรรมของพระพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

ก่อนที่พระมหาปชาบดีโคตมีจะบรรลุธรรมนั้น ท่านสั่งสมบุญบารมีมาในอดีตชาติ ก่อนเช่นเดียวกับพระอัญญาโกณฑัญญะเช่นเดียวกัน โดยถวายมหาทานแก่พระพุทธเจ้าปทุมุตระ และภิกษุสงฆ์ตลอด ๗ วัน และตั้งจิตของให้ได้เป็นพระมาตุจฉาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่ง การสั่งสมบุญบารมีดังกล่าวสอดคล้องกับหลักกรรมโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ประกอบด้วย หลักกรรม 6 หมวดย่อยคือ สติปัญญา 4 สัมมัตถิยา 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โภชนงค์ 7 ถือเป็นหลักกรรมพื้นฐานที่พระมหาปชาบดีโคตมีถือปฏิบัติ ก่อนบรรลุธรรม 4 ระดับ

3. การวิเคราะห์เปรียบเทียบการบรรลุธรรมตามหลักกรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะเถระและพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี มีดังนี้

กระบวนการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาปชาบดีเถรี ท่านทั้งสอง การบรรลุโสดาบัน ท่านทั้งสองมีความศรัทธาและถวายมหาทานแก่พระพุทธเจ้าและ พระสาวกติดต่อกัน 7 วัน (สัมมัตถิยา) กอรปด้วยความเพียรพยายามในการประพฤติปฏิบัติ (อิทธิบาท 4) เพียรสั่งสมบุญบารมี (อินทรีย์ 5) บำเพ็ญด้วยการ ทรมานร่างกายเป็นเวลาหลายปี (พระอัญญาโกณฑัญญะ) เพียรพยายามปฏิบัติให้พ้นทุกข์ (อิทธิบาท 4) เพียรสั่งสมบุญบารมี (อินทรีย์ 5) ขณะบรรลุโสดาบัน พระอัญญาโกณฑัญญะ ฟังธรรมจักกัปปวัตนสูตร (ไม่ยึดติดกับ ความต้องการและความอยากที่เกินพอดี) ฟังธรรมอรรถกถาญายค (เข้าใจว่าการทรมานตนที่ ทำอยู่หลายปีเป็นการเกินพอดี ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์) พระพุทธเจ้าชี้แนะวิธีปฏิบัติแบบ มัชฌิมาปฏิปทา (มรรค 8) ขณะกำลังฟังสามารถละสังโยชน์ 3: สักกายทิฏฐิ, วิจิกิจฉา, สีลพทพรามาส พระมหาปชาบดีเถรีฟังธรรมเข้าใจว่าสังขารไม่เที่ยง (กฎไตรลักษณ์) เข้าใจ ว่าไม่ควรยึดติดในสังขาร ไม่เกิดความลัษเลสสงสัย ขึ้นสกิทาคามี พระอัญญาโกณฑัญญะบวชเป็น

พระภิกษุ ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เรื่องอนัตตลักขณสูตร ฟังด้วย สติ สมาธิ ปัญญา พิจารณา ไตร่ตรอง ชั้น 5 ว่าไม่เที่ยง (เห็นกฎไตรลักษณ์) การยึดติดความอยากต่าง ๆ เบบางลง พระมหาประชาบดีเถรีบวชเป็นพระภิกษุณี ฟังธรรมและพิจารณาไตร่ตรองว่าความอยากมีอยากได้ อยากเป็น ไม่ใช่ทางแห่งการพ้นทุกข์ ทำให้ภวตัณหา วิภวตัณหาเบบบางลง การบรรลุธรรมชั้นอนาคามี ฟังธรรมต่อไปทำให้ไม่ยึดติดกับการมีความสุขในการปฏิบัติธรรม เมื่อฟังธรรม และพิจารณาธรรมชั้นต่อไป ทำให้ลดได้ซึ่งกิเลส ราคะ และสิ่งที่มากระทบใจทำให้เกิดการวางเฉย การบรรลุพระอรหันต์ เข้าใจว่าการหลงเพลินกับอารมณ์สุขในฌานไม่ถูก (ไม่ติดสุขในฌาน) ไม่สำคัญตนว่าเหนือกว่าผู้อื่น พิจารณาธรรม 8 ข้อ ไม่สำคัญตนว่าตัวเองเป็นใคร

5. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “แนวคิดและหลักพุทธธรรมที่นำไปสู่การบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระมหาประชาบดีโคตมี” ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงกระบวนการปฏิบัติที่สัมพันธ์กับการบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระโคตมีเถรี ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่าง ๆ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระอัญญาโกณฑัญญะในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1.1 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้าง “องค์ปัญญา” เพื่อนำไปสู่การบรรลุธรรมของพระอัญญาโกณฑัญญะและพระโคตมีเถรี

1.1.1 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวคิดที่ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งอิสรภาพด้วยการสร้าง “องค์ปัญญา”

1.1.2 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอยู่ในโลกอย่างไม่มีทุกข์ ด้วยความเข้าใจที่ว่า “ทุกข์ทั้งปวงล้วนเกิดจากการยึดถือ”

1.1.3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ “การแก้ต้นเหตุของทุกข์ทั้งปวง” ด้วยการ “หมดการยึดถือ”

1.1.4 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการอยู่กับความทุกข์อย่างรู้เท่าทัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อันสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา คือ “นิพพาน”

2. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงมรรคผลชั้นสูงเป็นพระอรหันต์

2.1 ไม่หลงเพลินกับอารมณ์สุขในฌานว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

2.2 ไม่ติดสุขในฌาน

2.3 ไม่สำคัญตนว่าเหนือกว่าผู้อื่น

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรมที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

- การปฏิบัติ
- 3.1 การบรรลุธรรมไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ต้องอาศัยกำลังใจที่เด็ดเดี่ยวและเข้มแข็งใน
- 3.2 ขณะที่กำลังปฏิบัติแม้จะมีอุปสรรคมาขวางกั้น ขวางกั้น ต้องอดทนไม่
- ท้อถอย
- 3.3 ต้องมีความมุ่งมั่นและตั้งใจจริงเพื่อที่จะมุ่งไปยังเป้าหมายที่สุดแห่งธรรม
- 3.4 ต้องมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะสร้างบารมีโดยเอาชีวิตเป็น เดิมพัน
- 3.5 ขอให้ทุกท่านอย่าได้ประมาท หมั่นปฏิบัติธรรมทำจิตให้ใสบริสุทธิ์ ผ่องใส
- ให้เข้าถึงพระธรรมกาย

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำวิจัย

การที่บุคคลจะบรรลุธรรมได้จะต้องประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ ได้แก่

1. การสั่งสมบุญบารมีมาแต่อดีต
 2. การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมในช่วงชีวิตปัจจุบันเพื่อให้เกิดความเข้าใจใน
- หลักธรรม
3. การประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ได้เข้าถึงการบรรลุธรรมหรือการบรรลุธรรม
 4. การมีกัลยาณมิตรที่ดีที่จะคอยชี้แนะแนวทางเพื่อก่อให้เกิดการสร้างบุญบารมี
- และส่งผลให้บรรลุธรรมต่อไป
5. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่ต้องการปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม มีข้อควรปฏิบัติที่ต้อง
- กระทำไปพร้อม ๆ กันหลายประการ ดังนี้
- 5.1 ศึกษาหาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้
- ประกาศไว้อย่างถ่องแท้
- 5.2 ลงมือปฏิบัติพร้อมกับศึกษาหาความรู้
 - 5.3 จากการศึกษาวินัย ผู้วิจัยขอเสนอแนะว่า หลักธรรม “โพธิปักขิย ธรรม 37”
- เป็นหลักธรรมที่สามารถทำให้ผู้ที่ศึกษาและปฏิบัติสามารถบรรลุธรรมในระดับพระอรหันต์ได้
- 5.3.1 ศึกษาองค์ความรู้/พร้อมกับการปฏิบัติ เช่น การปฏิบัติสมถะและ
- วิปัสสนา

- การปฏิบัติกรรมฐานเพื่อให้เกิดฌาน
- การปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อให้เกิดญาณ
- ปฏิบัติด้วยความเพียรและประจําสม่ำเสมอ
- แนวทางการปฏิบัติ ตรงกับจริตของผู้ปฏิบัติแต่ละบุคคล

ผลงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลำดับการที่จะบรรลุธรรมได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 5.1 แสดงลำดับการบรรลุธรรม

งานวิจัยในครั้งนี้ ได้ลำดับขั้นตอนที่จะบรรลุธรรม ซึ่งเกิดจากขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

1. ขั้นของการเรียนรู้ หรือ ที่เรียกว่า “**ปริยัติ**” หลังจากที่ถูกปฏิบัติได้เข้าสู่ขั้นตอนของการเรียนรู้แล้ว ผู้ปฏิบัติจะมียุทธศาสตร์ความรู้เกิดขึ้น
2. ขั้นต่อมาเมื่อผู้ปฏิบัติมี “**องค์ความรู้**” เกิดขึ้นจากการเข้าสู่การเรียนรู้ ผู้ปฏิบัติก็เข้ามาสู่ในขั้นตอนของการปฏิบัติ โดยที่เมื่อผู้ปฏิบัติได้ปฏิบัติแล้ว เมื่อเกิดสภาวะใด ๆ ที่เกิดขึ้นขณะที่ปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติควรนำเอาสภาวะที่เกิดขึ้นนั้น ๆ มาวิเคราะห์ วิจัย ไตร่ตรองตามหลักธรรมแห่งองค์ความรู้ นั้น ๆ เช่น สภาวะแห่งทุกข์นั้น ก็ไม่เที่ยง ทุกอย่างเกิดขึ้นและย่อมดับไปเป็นธรรมดา หากผู้ปฏิบัติเข้าใจในหลักธรรมและเข้าใจในสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติก็จะสามารถผ่านพ้นจากขั้นตอนของการปฏิบัติ นั้น ๆ ไปได้ด้วยความเข้าใจ และจะเกิดปัสสัทธิ เกิดปิติ เกิดความตั้งมั่น เกิดสมาธิ เกิดองค์ปัญญา และสามารถวางทุกอย่างลงได้ ไม่ยึดติดสิ่งนั้น ๆ วางลงด้วยใจที่เป็นอุเบกขา เบา สบาย
3. เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถผ่านพ้นและเข้าใจในองค์ธรรมและสามารถเข้าใจสภาวะธรรมที่เกิดขึ้นกับตนเองขณะที่ปฏิบัติ และหลังการปฏิบัติแล้ว ผู้ปฏิบัติจะเกิดผลแห่งความเป็น “**วิมุตติ**” คือ ความหลุดพ้นในช่วงขณะนั้น และสามารถเข้าสู่ “**พระนิพพาน**” ได้ในที่สุด

ผู้วิจัยเสริมข้อเสนอแนะในสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมเพื่อที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติจะสำเร็จหรือสามารถที่จะบรรลุธรรมได้เร็วหรือช้านั้น ยังมีเรื่องของ “การสั่งสมบุญบารมีมาแต่เก่าก่อนด้วย” ซึ่งจะส่งผลให้การบรรลุธรรมนั้น ได้เร็วหรือช้าในชาติภพปัจจุบัน ส่วนในชาติปัจจุบันนั้นได้สั่งสมบุญบารมีให้มีมากขึ้นเพื่อเพิ่มพูนกับในอดีต รวมทั้งการมีกัลยาณมิตรที่ดีจะส่งเสริมในการบรรลุธรรมด้วยส่วนหนึ่ง และถึงแม้ในชาติปัจจุบันผู้ปฏิบัติยังไม่สามารถบรรลุธรรมได้ ต้องการตั้งจิตอธิฐานไว้เสมอว่า “นิพพานปัจจุโย โหตุ” ขอให้ได้บรรลุธรรมในชาติปัจจุบันหรือในชาติต่อไป ๆ

ผู้วิจัยเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความต่างในเรื่องเพศ ระหว่างเพศชายกับเพศหญิงของความเป็นมนุษย์ปุถุชนคนธรรมดา ผู้วิจัยขอเปรียบเทียบความต่างของเพศเสมือนภาชนะที่ใส่น้ำ อาทิเช่น เพศชายเปรียบให้เป็นที่ตั้งขวดน้ำ เพศหญิงเปรียบให้เป็นที่ตั้งแก้วน้ำ และสภาวะจิตของทั้งเพศชายและเพศหญิงเปรียบให้เป็นที่ตั้งน้ำที่ใสลงไปในภาชนะทั้งสอง เมื่อเราบรรจุน้ำลงในขวด รูปร่างของน้ำก็จะเป็นไปตามรูปร่างของภาชนะที่บรรจุ เมื่อบรรจุน้ำลงในแก้ว รูปร่างของน้ำก็จะออกมาเป็นรูปร่างแก้วน้ำ ถ้าเราบรรจุน้ำดื่มที่ใสสะอาดลงไปในภาชนะทั้งสอง คุณสมบัติของน้ำในภาชนะทั้งสองก็มีคุณสมบัติเดียวกัน คือ น้ำสะอาด บริสุทธิ์ แต่ถ้าน้ำที่ถูก

บรรจุมีความต่างกัน เช่น น้ำที่บรรจุในขวดเป็นน้ำบริสุทธิ์ สะอาด ต้มได้ แต่น้ำที่บรรจุลงในแก้ว เป็นน้ำที่ขุ่น มีตะกอน มีสิ่งสกปรกเจือปน ไม่สามารถต้มได้ คุณสมบัติของน้ำที่บรรจุในภาชนะ ทั้งสองจะมีความแตกต่างกันทั้งด้านรูปทรงสีฐาน และคุณสมบัติของน้ำที่อยู่ในภาชนะนั้น ๆ ฉะนั้นได้กันั้นนั้น ในมุมมองของการบรรจุธรรม ผู้วิจัยมีความคิดว่า ทั้งเพศชายและเพศหญิงก็ เปรียบเสมือนภาชนะที่ใส่น้ำ การเรียนรู้ หลักธรรมคำสอน การปฏิบัติ รวมทั้งโอกาส บริบท ต่าง ๆ ของผู้ปฏิบัติ เปรียบเสมือนน้ำที่ถูกบรรจุลงไป ดังนั้น ผลแห่งการปฏิบัติหรือปฏิเวธของผู้ ปฏิบัติแต่ละคนจะเป็นเช่นไรก็ขึ้นอยู่กับ

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณกรณ (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรมฉบับปรับขยาย**. ฉบับคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ 8 (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร), 2557..
- คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. **มนุษย์กับการใช้เหตุผล**. มหาสารคาม: หจก. อภิชาติการพิมพ์, 2549.
- ไชย ณ พล. **ธรรมธาตุแห่งสรรพสิ่ง**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ม.ป.พ.
- ดวงเดือน บาร์มีธรรม. **อภิธรรมในชีวิตประจำวัน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิศึกษาและเผยแผ่ พระพุทธศาสนา, 2534.
- บรรจบ บรรณรุจิ. **จิต มโน วิญญาณ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, 2537.
- บุญย์ นิลเกษ. **มหัศจรรย์ความเป็นจริงของชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, 2552.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต) และคณะ. **พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **วิธึบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, 2552.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.
- พระราชวรมนี. **แนวทางการพัฒนาจริยธรรมไทย**. ในการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับจริยธรรม ไทย, 22-27 มกราคม 2533.
- _____. **พุทธธรรม**. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2524.
- _____. **พุทธจริยธรรม**. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2532.
- พระราชวิสุทธิโมลี. **หลักธรรมสำหรับพัฒนาธรรมจริยา**. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, 2526.
- พระศรีวิสุทธิกวี. **การพัฒนาจิต**. กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530.